

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

BOJ O UHORSKÝ TRÓN, MEDZI JÁNOM ZÁPOLSKÝM A FERDINANDOM I.
HABSBURSKÝM

Denis Kmeťo

OBSAH

ÚVOD	2
1 PÔVOD JÁNA ZÁPOLSKÉHO A FERDINANDA I. HABSBURSKÉHO	3
1.1 Vzostup najznámejšieho člena rodu Zápoľských.....	3
1.2 Zakladateľ habsburskej monarchie v strednej Európe	4
2 BOJ O UHORSKÝ TRÓN.....	6
2.1 Situácia v Uhorsku po bitke pri Moháči.....	6
2.2 Od Veľkovaradínskeho mieru k úmrtiu Jána Zápoľského.....	9
ZÁVER.....	12
ZOZNAM ZDROJOV A POUŽITÁ LITERATÚRA	13

ÚVOD

Bitkou pri Moháči sa nám končí obdobie stredovekých dejín. Bitka skončila pre Uhorsko katastrofou. Porážka uhorskej armády zapríčinila 150-ročnú nadvládu Osmanov v európskej oblasti. Krajina mala rozvrátenú štátnu správu, desiatky tisíc mŕtvych, vyplienené mestá, dediny a stolice. To, ale nebol ani zďaleka jediný problém, ktorý sa v Uhorsku musel riešiť. Po smrti Ľudovíta II. Jagelovského, ktorý zomiera bez mužských potomkov priamo v bitke, vypukla v Uhorsku veľká otázka. Kto nastúpi na uhorský trón? Adeptami boli rovno dve osoby: sedmohradský vojvoda a spišský župan, Ján Zápoľský a rakúsky arcivojvoda Ferdinand I. Habsburský.¹

Cieľom mojej seminárnej práce je oboznámiť a poukázať na situáciu, ktorá sa na území Uhorska diala tesne po bitke pri Moháči. Za pomoci prameňov sa zamerať na situáciu, ktorá nastala v roku 1526 v podobe občianskej vojny a snahou, ako Jána Zápoľského tak aj Ferdinanda I. Habsburského zmocniť sa uhorského trónu. Mojou snahou je tiež poukázať na jednotlivé etapy ich vojnového konfliktu, rovnako ako aj poukázať na činnosť Osmanskej ríše v Uhorsku v rokoch 1526 – 1540. Taktiež sa zameriam na príčiny ich konfliktu a poukážem aj na výsledok a následky tohto boja, ktoré Uhorsko zažilo.

Tému seminárnej práce: Boj o uhorský trón, medzi Jánom Zápoľským a Ferdinandom I. Habsburským som si zvolil sám, na predmete: Slovenské dejiny novoveku. Seminárna práca by mala pozostávať z desiatich strán, pričom je nutné pracovať s prameňmi o minimálnom počte 5. Súčasťou tejto seminárnej práce je rovnako aj prezentácia, ktorá má byť vypracovaná do stanoveného termínu. Pevne verím, že v danej, seminárnej práci a rovnako tak aj v prezentácii dokážem splniť všetky stanovené ciele. Predovšetkým ten hlavný, a to je oboznámiť obecnosť a čitateľov so situáciou v Uhorsku tesne po skončení bitky pri Moháči až po začiatok 40. rokov 16. storočia.

¹ KÓNYA, Peter. Uhorsko v ranom novoveku 1526 - 1790. In KÓNYA, Peter et al. *Dejiny Uhorska*. Prešov 2013, s. 186-188.

1 PÔVOD JÁNA ZÁPOLSKÉHO A FERDINANDA I. HABSBURSKÉHO

1.1 Vzostup najznámejšieho člena rodu Zápoľských

Ján Zápoľský sa narodil 29. 3. 1487 na Spišskom hrade. Pochádzal z rodu Zápoľskovcov, ktorí boli zo Slavónie z oblasti Zapolja. Patrili k drobným šľachticom, akých bolo v Uhorsku niekoľko tisíc. Zo začiatku nevynikali ani majetkom ani postavením. Rodičia Jána Zápoľského boli: Štefan Zápoľský a tešínska knázná Hedviga, ktorá pochádzala z poľského rodu Piastovcov. Veľký posun v rode Zápoľských prišiel za vlády uhorského kráľa Mateja I. Korvína (1458 - 1490). Za jeho panovania sa podarilo Zápoľskovcom získať významné funkcie a značné majetky v Uhorsku. Po smrti Imricha Zápoľského (brat Štefana), ktorý bol bezdetný zdedil Štefan všetky dŕžavy a majetky, ktoré Imrich mal. Do konca 15. storočia sa stal Štefan Zápoľský jedným z najbohatších a najvplyvnejších magnátov Uhorska najmä po tom, čo sa v roku 1492 stal palatínom.² Keď mal Ján šesť rokov tak bol vymenovaný za námestníka strážcu uhorskej koruny. Po smrti Štefana Zápoľského v roku 1499, bol 13-ročný Ján Zápoľský vymenovaný uhorským kráľom Vladislavom II. Jagelovským (1490 - 1516) za hlavného župana Liptova, Spiša a Zemplína. Problémy nastali v Zemplínskej stolici, kde ho za župana odmietlo zemianstvo, avšak Vladislav II. Jagelovský nariadil, aby ho rešpektovali ako hlavného župana a rovnako tak aj podžupana, ktorého si Ján Zápoľský zvolí. Jánovo bohatstvo a majetky tak postupne vzrastali a celkovo vlastnil 72 hradov a panstiev a okolo 12 000 poddanských usadlostí. Zlá finančná situácia v Uhorsku dokonca spôsobila, že sa Ján Zápoľský stal bohatším než uhorský kráľ Vladislav II. Jagelovský.³

V roku 1505 sa zhromaždil uhorský snem v Budíne a pristúpili na návrh Jána Zápoľského, aby pri prípadnom vymretí rodu Jagelovcov, nebol zvolený cudzinec za uhorského kráľa. V danom čase bol Vladislav II. Jagelovský bezdetný a najlepšou možnou voľbou za uhorského kráľa bol práve Ján Zápoľský. Predovšetkým mal veľkú podporu domácich magnátov, šľachticov a aj niektorých prelátov. Prostredníctvom svojich familiárov mal vplyv na väčšinu stolíc v Uhorsku.⁴ Ján Zápoľský chcel využiť možnosť ako sa dostať k uhorskej korune a preto aj požiadal dvakrát o ruku dcéru Vladislava II. Jagelovského Annu, avšak bez úspechu. V roku 1510 bol Ján Zápoľský vymenovaný do

² MRVA, Ivan. Slovensko v období raného novoveku (1526 - 1711). In HABAJ, Michal et al. *Slovenské dejiny od úsvitu po súčasnosť*. Bratislava 2015, s. 139.

³ SEGEŠ, Vladimír et al. *Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. Bratislava 2010, s. 196.

⁴ BADA, Michal. *Slovenské dejiny II. 1526 - 1780*. Bratislava 2017, s. 24.

funkcie sedmohradského vojvodu (zrejme kvôli snahe udobriť si Jána zo strany panovníka) a jeho vplyv v Uhorsku sa tak značne rozšíril. Bol aj mimoriadne obľúbený medzi ľuďmi. Na jar v roku 1514 vypuklo v Uhorsku najväčšie a najkrvavejšie povstanie poddaných tzv. Dóžovo povstanie. Toto povstanie spustošilo značnú časť krajiny a zanechalo mnoho obetí. V lete 1514 pri Temešvári (Sedmohradsko) bolo toto povstanie krvavo potlačené sedmohradským vojvodom Jánom Zápoľským a palatínom Štefanom Báthorym. Po tom, čo popravili všetkých vodcov povstania a samotného Juraja Dóžu upálili na žeravom tróne ako sedliackeho kráľa, nastala v Uhorsku stabilizácia a Ján Zápoľský si zapísal veľké politické víťazstvo a bezprostredne si získal na svoju stranu aj značnú časť šľachty, ktorá ho považovala za záchrancu.⁵

1.2 Zakladateľ habsburskej monarchie v strednej Európe

Aj napriek tomu, že Ferdinand I. Habsburský nebol prvým z rodu Habsburgovcov na uhorskom tróne bol to práve on kto položil základy habsburskej monarchie v strednej Európe, hoci cesta k tomu nebola vôbec jednoduchá. Ferdinand I. sa narodil 10. 3. 1503 v Alcalá de Henares neďaleko Madridu Filipovi I., Habsburskému a Jane Kastílskej, zvaná šialená. Bola dedičkou španielskej koruny. Svojich prvých 15 rokov strávil Ferdinand I. na španielskom dvore. Jeho osobným učiteľom bol Erazmus Rotterdamský a rovnako aj Adrián z Utrechtu⁶. Ferdinand I. mal tak k dispozícii prvotriedne vzdelanie. Po tom, čo v roku 1506 zomrel Filip I. sa jeho manželka Jana Kastílska mentálne zrútila a nebola schopná spravovať habsburské a španielske územia. Karol V. tak preberá väčšinu území do svojej správy. Veľký zlom v živote Ferdinanda I. nastal v roku 1519, keď sa jeho starší brat Karol V. stal rímsko-nemeckým cisárom. Rozsiahlosť území prinútila Karola V., aby si s Ferdinandom I. rozdelili územia.⁷ V roku 1521 sa Ferdinand I. stáva rakúskym arcivojvodom a preberá do svojej správy rakúske dedičné krajiny. S Ferdinandom I. sa zároveň počítalo, že preberie trón aj na východe teda v Českom a Uhorskom kráľovstve, na základe jagelovsko-habsburského spojenectva s klauzulou vzájomného nástupníctva, uzatvorené v roku 1491 a potvrdené v roku 1515 dvojitém sobášom. Ferdinand I. Habsburský a Anna Jagelovská a Ľudovít II. Jagelovský a Mária Habsburská. V prípade vymretia jedného rodu mal ten druhý prebrať vládu v jednotlivých kráľovstvách.⁸ Pramene

⁵ TARABČÁKOVÁ, Edita. *Dejiny Uhorska trochu inak. Demystifikácia maďarsko - tureckých vzťahov*. b. m. 2015, s. 51-52.

⁶ Adrián z Utrechtu, známy aj ako pápež Hadrián VI. vo funkcii od roku 1522 - 1523. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/biography/Adrian-VI>>, [cit. 6. 3. 2024].

⁷ RADY, Martyn. *Habsburgovci. Vzostup a pád svetovej veľmoci*. Bratislava 2021, s. 221.

⁸ MRVA, Slovensko v období raného novoveku, s. 140.

označujú Ferdinanda I. za pracovitého a vytrvalého človeka. Bol aj cieľavedomý, vedel využiť ponúkanú šancu a plnil si aj každodennú štátnu povinnosť. Za svoje zásluhy bol aj zvolený ríšskymi kniežatami v roku 1531 za rímsko-nemeckého kráľa. S plnou dôstojnosťou reprezentoval krajinu a ako väčšina Habsburgovcov bol silne veriacim človekom. Čím sa odlišuje od mnohých Habsburgovcov, ale i panovníkov bolo práve jeho manželstvo s Annou Jagelovskou. Hoci, išlo o politický sobáš ich manželstvo bolo vraj harmonické a šťastné. Nečaká smrť Anny v roku 1547 Ferdinanda I. výrazne poznamenala a vernosť jej zachoval až do svojej smrti. Mali spolu 15 detí, pričom najznámejším bol Maximilián I. Habsburský, ktorý aj prebral väčšinu titulov po Ferdinandovi I.⁹

Mnoho autorov a bádateľov sa dnes už nestavia k osobe Ferdinanda I. tak ako tomu bolo pred niekoľkými rokmi. Opisujú ho ako muža bez veľkého pátosu a ideí pretvárajúcich svet. Často je práve porovnávaný so svojim starším bratom Karolom V., ktorého považujú za výnimočného Habsburga. Pred niekoľkými rokmi bol Ferdinand I. opisovaný ako človek, ktorý je v tieni svojho brata dnes už tomu tak ani zďaleka nie je. Z dostupných prameňov, Ferdinanda I. môžeme opísať podrobnejšie. Bol vraj húževnatý, realistický, psychicky odolný, dvomi slovami opísaný, ako fascinujúca osobnosť. Údajne každý deň vstával skoro a takmer celý deň pracoval. Mal dobrý odhad, ktorý sa rovnal spoľahlivosti. Rovnako, ako sú Habsburgovci takmer všade opisovaní, ako zástancovia katolíckej viery je aj Ferdinand I. považovaný za silne veriaceho človeka, ktorý bol presvedčený o Božej vyvolenosti habsburskej dynastie, aby chránili katolícku vieru. Toto presvedčenie mu neraz pomáhalo aj v ťažkých bojoch proti sultánovi Sulejmanovi I. a taktiež aj proti protestantstvu, ktoré bolo na vzostupe. Nie je, ale zobrazený ako panovník, ktorý by konal najprv mečom a potom slovom, ale naopak. Vždy triezvo zvažoval možnosť diplomatickej dohody a následne sa ukázalo, či je to vôbec možné. Zaujímavá bola aj jeho výchova, nakoľko bol vychovávaný na španielskom dvore. Na základe toho preto nikdy nedával najavo svoje pocity a podľa jeho presvedčenia, by sa panovník vždy mal ovládať. V súkromí, či už to bolo k služobníctvu, k priateľom, k manželke, bol údajne vždy príjemný a dokonca sa uvádza, že až dobrosrdečný. Jeho osobné heslo, ktoré si vybral nám tiež môže veľa napovedať o jeho zmýšľaní, povahe, vnútornom presvedčení a zmysle pre poriadok a spravodlivosť. „Nech sa naplní spravodlivosť, aj keby mal zhnúť svet“.¹⁰

⁹ RADY, *Habsburgovci*, s. 227-228.

¹⁰ SEGĚŠ, *Kniha kráľov*, s. 202.

2 BOJ O UHORSKÝ TRÓN

2.1 Situácia v Uhorsku po bitke pri Moháči

29. 8. 1526 sa odohralo stretnutie medzi uhorským a osmanským vojskom na bojovom poli. Táto bitka skončila uhorskou katastrofou. Uhorské vojsko s počtom asi 25000 vojakov muselo čeliť viac, ako dvojnásobnej prevahe Osmanov. V bitke padlo mnoho významných osôb na strane Uhorska: viac ako 500 šľachticov, 28 magnátov, 7 prelátov, 5 biskupov, 2 arcibiskupi, veliteľ vojská Pavol Tomori (bol aj jedným z arcibiskupov), druhý arcibiskup: Tomáš Szalkai a významní členovia rodu: Zápoľských, Bebekovcov, Perenyiovcov, Forgáčovcov, Pálócziovcov a ďalších.¹¹

V bitke zomiera aj samotný uhorský panovník, sotva 20-ročný Ľudovít II. Jagelovský, ktorý sa snažil ujsť, ale pri rieke Csele,¹² spadol z koňa ten ho zavalil a panovník sa utopil. V Uhorsku tak vypukla bitka o trón. Na jednej strane spišský župan a sedmohradský vojvoda Ján Zápoľský a na druhej strane Ferdinand I. Habsburský, rakúsky arcivojvoda. Obaja, mali na to právo. Ján Zápoľský podľa zákona z roku 1505 (nemohol byť zvolený cudzinec za uhorského kráľa) a Ferdinand I. podľa jagelovsko-habsburského spojenectva resp. vzájomného nástupníctva (1491, 1515).¹³

Po tom, čo sa Mária Habsburská dozvedela o smrti svojho manžela a uhorskej katastrofe pri Moháči opustila Budín s cennosťami, v sprievode s magnátmi a palatínom, ktorí sa bitky nezúčastnili. Presťahovali sa z Budína do Bratislavy. Ján Zápoľský, ktorý sa boja nezúčastnil, hoci sa čakalo na jeho podporu (asi 10000 vojakov) zostal v Segedíne. Po tom, čo sa dozvedel o smrti uhorského kráľa nestrácal čas a požiadal vdovu, kráľovnú Máriu o ruku tá ho ale odmietla a snažila sa zabezpečiť uhorský trón pre svojho brata Ferdinanda I. Habsburského. Aj keď Ján Zápoľský nezasiahol do bitky pri Moháči naďalej mal veľkú podporu domácej šľachty, magnátov a prelátov. V novembri roku 1526 zvolal uhorskú šľachtu do Stoličného Belehradu, aby bol zvolený uhorský kráľ. Viacero magnátov neprišlo, dokonca neprišiel ani palatín Štefan Báthory. Ján Zápoľský bol nakoniec vyhlásený za uhorského kráľa a 11. 11. 1526 korunovaný svätoštefánskou korunou, nitrianskym biskupom Štefanom Podmanickým. Ferdinanda I. Habsburského to, ale neodradilo.¹⁴ V októbri 1526 bez vážnejších komplikácií si zabezpečil českú korunu a chcel získať aj tú

¹¹ KÓNIA, Uhorsko v ranom novoveku, s. 182-183.

¹² Csele je riečka v Maďarsku, ktorá sa nachádza severne od Moháča. SEGEŠ, *Knihá kráľov*, s. 194.

¹³ KÓNIA, Uhorsko v ranom novoveku, s. 188.

¹⁴ MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír. *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava 2024, s. 143-144.

uhorskú. Predovšetkým sa spoliehal na magnátov a šľachticov, ktorí stáli na jeho strane. Boli to napríklad: Alexius Thurzo, palatín Štefan Báthory, magnát Peter Révai, velitelia: Pavol Várdai a Krištof Frangepán a mnohí ďalší. Ferdinandovi prívrženci boli presvedčení, že dokáže zabezpečiť v Uhorsku stabilitu, poriadok a spravodlivosť a najmä tu bola podpora Karola V., ktorý v danom čase bol považovaný za jedného z najmocnejších vládatelov v Európe.¹⁵ Mnohí šľachtici a magnáti mali tiež problém prijať Jána Zápoľského za uhorského kráľa, nakoľko nechceli panovníka domáceho pôvodu a boli tu ešte aj pochybnosti o jeho pôvode. Ferdinand I. Habsburský, ale nepoznal tak dobre tradície, ktoré v Uhorsku boli, a preto sem prišiel už s myšlienkou, že sa stane uhorským kráľom podľa dedičného nároku to ale nebolo také jednoduché. Veľkou oporou mu preto bola jeho sestra Mária Habsburská, ktorá poznala oveľa lepšie uhorské tradície, a preto aj zvolala snem do Komárna, kde prišli viacerí magnáti a prívrženci Habsburgovcov, aby podporili Ferdinandovu korunováciu. Časť magnátov a šľachty sa tak zhromaždila v Bratislave a výsledkom, bol 17. 12. 1526, kedy bol Ferdinand I. vyhlásený za uhorského panovníka.¹⁶

V Uhorsku boli tak dvaja králi (Ferdinand I., ešte nekorunovaný) a situácia v Uhorsku bola tak na prahu občianskej vojny. Snaha o vyriešenie situácie prišla aj zo zahraničia. Najprv to bol poľský kráľ Žigmund I. (1506 - 1548)¹⁷, ktorý si uvedomoval nebezpečenstvo zo strany Osmanskej ríše a aj hrozbu občianskej vojny v Uhorsku. K stretnutiu došlo v Olomouci, kde malo medzi Jánom Zápoľským a Ferdinandom I. Habsburským dôjsť k dohode, avšak k ničomu takému nedošlo. Vypukol otvorený konflikt medzi oboma stranami. Ferdinand I. s českým a nemeckým vojskom vpadol, v polovici roka 1527 do Uhorska a bez boja obsadil: Devín, Bratislavu aj Trnavu, teda dnešné západné územie Slovenska. V tom istom roku sa Ferdinand I. zmocnil aj Budína. Ján Zápoľský sa musel stiahnuť na východ. Ferdinand I. pokračoval v obsadzovaní miest a po vpáde na východ s dobre vyzbrojenými jednotkami ovládli na jar 1528 po bitke pri Seni¹⁸, kde Habsburgovci zvíťazili, dnešné severovýchodne Slovensko. Ferdinand I. väčšinu miest ani nemusel dobýjať, nakoľko mnoho miest stálo na jeho strane. Po tom, čo sa podarilo Ferdinandovi dobyť hrad Zniev ovládol celé stredné Považie. Následne, čo sa dostal aj Trenčiansky hrad

¹⁵ BADA, *Slovenské dejiny II*, s. 27.

¹⁶ KÓNYA, Uhorsko v ranom novoveku, s. 190.

¹⁷ Žigmund I. Jagelovský, bol v rokoch 1506 - 1548 poľský kráľ a švagar Jána Zápoľského, po sobáši s Barborou Zápoľskou. HROCH, Miroslav. *Encyklopedie dějin novověku 1492 – 1815*. Praha 2005, s. 391.

¹⁸ Seňa je obec na Slovensku, ktorá sa nachádza blízko Košíc. Po tejto bitke Ján Zápoľský utiekol cez Humenné do Poľska. SEGEŠ, *Knihy kráľov*, s. 198.

do jeho rúk bolo tak už celé územie dnešného Slovenska v rukách Ferdinanda I. a Ján Zápoľský, aby si zachránil život musel utiecť do Poľska.¹⁹

Ešte v októbri roku 1527 Ferdinand I. zvolal snem do Budína a vyzval všetkých cirkevných hodnostárov a šľachticov, ktorí boli prívrženci Jána Zápoľského, aby do konca novembra prisahali Ferdinandovi vernosť. 3. 11. 1527 bol Ferdinand I. Habsburský korunovaný za uhorského kráľa svätoštefánskou korunou, nitrianskym biskupom Štefanom Podmanickým. Nástup Ferdinanda I. na uhorský trón bol začiatkom stále mohutnejšej Habsburskej ríše, ktorá sa stala, takmer na štyri storočia rozhodujúcim mocenským faktorom v strednej Európe.²⁰ Ján Zápoľský sa ale nechcel vzdať a snažil sa získať pomoc. Obrátil sa na francúzskeho kráľa Františka I. so žiadosťou o pomoc, avšak tá neprišla a rovnako, tak neprišla pomoc ani od poľského kráľa Žigmunda I. Ján Zápoľský mal tak iba jednu možnosť. Musel sa uchýliť s prosbou o pomoc na osmanského sultána Sulejmana I. (1526 - 1566). Za tento čin si vyslúžil mnoho prívlastkov akými boli napríklad: zradca viery, vlastizradca a bol aj morálne odsúdený.²¹

Podľa uzavretej Istanbulskej zmluvy medzi Sulejmanom I. a Jánom Zápoľským, sultán vyhlásil Jána za uhorského kráľa a prisľúbil mu podporu. V novembri roku 1528 s podporou niekoľko tisícovej armády vpadol Ján Zápoľský cez uhorsko-poľské hranice do Uhorska. Zaznamenal hneď niekoľko víťazstiev proti Ferdinandovým jednotkám a postupne sa k nemu pridávalo mnoho mužov.²² To bolo z viacerých dôvodov. Jednak boli Ferdinandovi velitelia nadmieru suroví, napríklad: Ján Kacián alebo aj Gašpar Serédy, no problémom boli aj ich žoldnieri, ktorí svojím vyčíňaním spôsobovali zmätky a chaos. Situácia sa tak od jari 1529 začala obracať v prospech Jána Zápoľského. Sultán Sulejman I. využil uzavreté spojenectvo s Jánom Zápoľským a v máji 1529 vpadol s viac ako stotisícovou armádou do Uhorska. Začiatkom septembra sa dostali k Budínu, kde bola obranná jednotka na čele s Tomášom Nádašdym. Jeho žoldnieri, ale nechceli zomrieť za Ferdinanda I. a väčšina z nich utiekla. Budín tak padol do rúk Osmanov. Sulejmanova armáda pokračovala smerom na Viedeň. Prišli k nej koncom septembra a hoci ju obľahli, Viedeň odolala a po dvoch mesiacoch museli Osmani ustúpiť kvôli prichádzajúcej zime. Ferdinanda I. toto víťazstvo posilnilo, získal podporu zo Španielska a na jar v roku 1530 vpadol do Uhorska. Najprv sa

¹⁹ SEGEŠ, *Kniha kráľov*, s. 198.

²⁰ ĎURICA, Milan Stanislav. *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*. Bratislava 2021, s. 109.

²¹ MRVA, Slovensko v období raného novoveku, s. 141.

²² TARABČÁKOVÁ, *Dejiny Uhorska trochu inak*, s. 62-63.

pokúsil vyjednať diplomaticky, mier s Osmanmi, ale k tomu nedošlo. Ferdinand I. sa tak pokúsil získať naspäť Budín, avšak Jánovi Zápoľskému prišla podpora zo strany sultána a Budín odolal.²³ V roku 1532 sa Osmani opäť pokúsili dobyť Viedeň. Po dobytí niekoľkých pevností narazili na veľký odpor v Zadunajsku v pevnosti Kysak, kde bol na čele veliteľ Mikuláš Jurišič. Osmani túto pevnosť nevedeli dobyť. Jednou z možností prečo, boli práve delá, ktoré nevedeli popri Dunaju v danom čase previezť. Nakoniec došlo k zvláštnej dohode. Sultán Sulejman I., prostredníctvom Ibrahima pašu nariadil, aby s Jurišičom uzavrel dohodu. Osmani zboria hradby, ale pevnosť si nevezmú do správy. Po tejto naozaj zvláštnej dohode vyplienili Osmani dolné Rakúsko, Štajersko, no opäť Viedeň nedobyli. Z dôvodu príchodu zimy sa museli stiahnuť na juh. Sultán musel v tomto čase upriamiť pozornosť aj na východ teda Perzskú ríšu a osmanské expanzie tak na istý čas do Uhorska skončili. Kľúčové, ale bolo, že vďaka sultánovi Ján Zápoľský získal naspäť značnú časť dnešného Slovenska a Maďarska. Svojim spojenectvom so sultánom si Ján Zápoľský, ale vytvoril nepriateľov v prakticky celej Európe. Európske rody nechceli prijať to, že uzavrel Zápoľský spojenectvo s ich nepriateľom a došlo aj ku kliatbe zo strany pápeža na Jána Zápoľského.²⁴

2.2 Od Veľkovaradínskeho mieru k úmrtiu Jána Zápoľského

Situácia v Uhorsku bola kritická. Obidve strany pochopili, že občianska vojna nevedie k ničomu. Nepokoj v krajine využívala akurát šľachta, ktorá ho zneužívala pre vlastný prospech. Ďalší kto sa pokúsil o dohodu medzi Jánom Zápoľským a Ferdinandom I. Habsburským bol Karol V. Prostredníctvom neho sa 24. 2. 1538 Ján Zápoľský a Ferdinand I. stretli vo Veľkom Varadíne, kde uzavreli Varadínsku mierovú zmluvu resp. Veľkovaradínsky mier.²⁵ Obaja sa uznali za bratov a za zákonných kráľov Uhorska a rozdelili si Uhorsko na dve časti. Ján Zápoľský získal: centrum Uhorska – Budín, Sedmohradsko a severovýchodnú časť Uhorska. Ferdinand I. získal: značnú časť Chorvátska, Dalmáciu, Slavónsko a západné časti severného Uhorska. Dohodli sa, že ak zomrie Ján Zápoľský bez mužského potomka jeho časť krajiny prípadne Ferdinandovi I. a jeho potomkom. Ak, by zomrel Ferdinand I. bez mužského potomka ešte bol v hre jeho brat Karol V. a jeho synovia. Ak, by ich Karol V. nemal a nemohol by ani on už vládnuť tak potom ich mal prevziať Ján Zápoľský a jeho synovia.²⁶ Rovnako sa dohodli, že zmluva zostane utajená, čo Ferdinand I. porušil a oboznámil ňou sultána Sulejmana

²³ MRVA – SEGEŠ, *Dejiny Uhorska a Slováci*, s. 146.

²⁴ KÓNYA, *Uhorsko v ranom novoveku*, s. 193.

²⁵ HROCH, *Encyklopedie dějin novověku*, s. 363.

²⁶ MRVA, *Slovensko v období raného novoveku*, s. 143.

I. (vedel o nej, ale nevedel o čom je). 51-ročný Ján Zápoľský bol stále slobodný a tak krátko po uzavretí zmluvy požiadal o ruku dcéru svojho švagra Žigmunda I. (poľský kráľ), Izabelu v danom čase iba 18-ročnú. Tá mu porodila syna Jána II. Žigmunda Zápoľského. Ján Zápoľský bol veľmi šťastný dokonca až natoľko, že z nadmerného pitia a jedla dostal zrejme porážku a ochrnul na polovicu tela. 21. 7. 1540 v Sebeši²⁷ zomiera. Ešte pred smrťou vyhlásil Varadínsku mierovú zmluvu za neplatnú, keďže ju Ferdinand I. porušil ako prvý a oboznámil ňou sultána Sulejmana I. Ján Zápoľský ešte stihol poručiť Jurajovi Utešenovičovi, aby pre Jána II. Žigmunda zabezpečil vládu v Uhorsku.²⁸

Ferdinand I. sa pokúsil vyjednať dohodu so sultánom Sulejmanom I. o zjednotení Uhorska. Predbehli ho, ale tútori maloletého Jána II. Žigmunda Zápoľského, kancelár Štefan Verböczi a päťkostolný biskup Ján Oslecký, podporu sultána získali na svoju stranu. Ján II. Žigmund sa tak stal iba nástroj cieľavedomých šľachticov ako sa dostať k moci. V septembri 1540 sa posledný krát zišla uhorská šľachta na Rákošskom poli pri Pešti, aby si zvolila uhorského kráľa. Bol ním zvolený iba trojmesačný Ján II. Žigmund Zápoľský. Ferdinand I., toto vyhlásil za neprávoplatné. V roku 1543 po dlhšom čase Osmani opäť vpadli do Uhorska. Dobyli oblasti: Taty, Ostrihom a s ťažkosťami aj Stoličný Belehrad, kde bol pochovaný Ján Zápoľský.²⁹ Podľa prameňov údajne Osmani, niekdajšieho spojenca resp. jeho telo vybrali z hrobky, okradli a pohodili. Po odchode Osmanov ho tajne miestni obyvatelia pochovali na inom mieste.³⁰ Ferdinand I. musel urýchlene riešiť situáciu s vpádom Osmanov. Zhromaždil armádu (asi 30000 mužov) a vydal sa proti Osmanom. Nakoniec, ale proti sultánovi Sulejmanovi a jeho armáde nezakročil. Vojnový konflikt sa preniesol na stranu budínskeho pašu (srbského konvertitu) Mehmeda Sokoloviča. Ten dobyl viaceré pevnosti ako napríklad: Becse, Zsámbék no nakoniec Osmani museli ustúpiť a vzdať sa svojich výbojov v Uhorsku pretože im hrozil konflikt s Perzskou ríšou. Až v júni v roku 1547 išla do platnosti nová mierová zmluva uzavretá v Drinopoli, podľa ktorej si mali všetky vydobyté územia ponechať Osmani a taktiež musel Ferdinand I. poskytovať Osmanom každoročne čestný dar. Mier bol uzavretý predbežne na 5 rokov.³¹

Po smrti Jána Zápoľského sa najdôležitejšou osobou v Sedmohradsku stal Juraj Utešenovič. Stal sa kancelárom a bol aj varadínskym biskupom. Spravoval územie východného Uhorska za

²⁷ Sebeš je mesto v dnešnom, strednom Rumunsku. TARABČÁKOVÁ, *Dejiny Uhorska trochu inak*, s. 67.

²⁸ MRVA – SEGEŠ, *Dejiny Uhorska a Slováci*, s. 147-148.

²⁹ TARABČÁKOVÁ, *Dejiny Uhorska trochu inak*, s. 67.

³⁰ SEGEŠ, *Kniha kráľov*, s. 200.

³¹ MRVA – SEGEŠ, *Dejiny Uhorska a Slováci*, s. 148-149.

neplnoletého Jána II. Žigmunda Zápoľského a spolupracoval s Osmanmi.³² V roku 1549 vypukla občianska vojna v Sedmohradsku. Izabela odmietla Jurajovu žiadosť o dohodu a obrátila sa na pomoc k sultánovi Sulejmanovi I. Juraj Utešenovič, ale zvíťazil a Izabela musela kapitulovať. Spoločne so svojím synom Jánom II. Žigmundom musela utiecť zo Sedmohradska. Až v roku 1556 sa 16-ročný Ján II. Žigmund Zápoľský vracia späť do Uhorska a podarilo sa mu dobyť viaceré Marmarošské stolice, Hornouhorské stolice a obsadil aj Košice. 15. 9. 1559 po smrti Izabely, Ján II. Žigmund prebral vládu v Sedmohradsku za pomoci Osmanov.³³

Definitívne, boj o uhorský trón medzi Habsburgovcami a Zápoľskými končí až v roku 1570 uzavretím Speyerskej dohody. Uhorský kráľ Maximilián I. Habsburský (1564 - 1576 a syn Ferdinanda I.)³⁴ uznal Jána II. Žigmunda za suverénneho vládcu Sedmohradska a východných častí Uhorska a Ján II. Žigmund sa definitívne vzdal nároku na titul uhorský kráľ. Ján II. Žigmund Zápoľský sa ale z tejto dohody dlho neradoval. 14. 3. 1571 zomiera v Albe Iulii,³⁵ bez mužského potomka a rod Zápoľských vymiera.³⁶

³² MRVA, Slovensko v období raného novoveku, s. 145.

³³ TARABČÁKOVÁ, *Dejiny Uhorska trochu inak*, s. 72.

³⁴ Maximilián I. uhorský kráľ 1564 – 1576, rakúsky arcivojvoda, rímsko-nemecký cisár (ako Maximilián II. 1564 – 1576). SEGEŠ, *Kniha kráľov*, s. 205.

³⁵ Alba Iulia. Mesto v dnešnom, strednom Rumunsku, známe najmä vinohradmi. BUDAJ, Marek. *Dejiny sveta od A po Z. Kompletný sprievodca svetovou históriou*. Bratislava 2013, s. 183.

³⁶ SEGEŠ, *Kniha kráľov*, s. 200.

ZÁVER

Boj o uhorský trón, medzi Jánom Zápoľským a Ferdinandom I. Habsburským, je mimoriadne zaujímavá téma, ktorá nám poskytuje pohľad na situáciu v Uhorsku, po bitke pri Moháči. Po uhorskej katastrofe, v tejto bitke, sa nám objavujú dve protikladné strany, ktoré súperia o moc a hoci, ich politika a predstava vlády bola rozdielna, obaja mali zákonné právo na to, aby nasadli na uhorský trón. Zatiaľ, čo je na jednej strane môžeme vidieť Jána Zápoľského, mimoriadne obľúbenú osobu v Uhorsku, s podporou väčšiny magnátov, šľachty, cirkevných hodnostárov a dokonca i ľudu, na druhej strane vidíme, neobyčajného človeka a podľa prameňov i výnimočného člena rodu Habsburgovcov, ktorý položil základy habsburskej monarchie v strednej Európe. S podporou svojej sestry, vdovy, kráľovnej Márie Habsburskej, s podporou svojho brata, Karola V. a niektorých magnátov a šľachticov, sa Ferdinandovi I. Habsburskému podarilo, po mnohých rokoch a náročných bojoch ukotviť mocný rod, ktorý panoval od západu Európy až po jej stred, po dobu takmer 400 rokov.

K danému obdobiu, máme k dispozícii množstvo historických prameňov, ktoré nám pomáhajú bližšie spoznať situáciu na našom území. Hoci, v niektorých oblastiach dochádza k rozdielnym pohľadom na skutočnosti, na druhú stranu sa v mnohých oblastiach dokonale zhodujú. Vieme zistiť, dokonca aj charakter jednotlivých predstaviteľov, ich rodinné zväzky a veľmi dobre spracovaný priebeh boja o uhorský trón a vďaka tomu, sa môže veľmi dobre spracovať toto obdobie a môže to byť aj veľmi vhodná téma na seminárnu prácu.

Ako som spomínal v úvode, mojim hlavným cieľom, bolo odprezentovať resp. informovať a ozrejmiť, situáciu v Uhorskom kráľovstve, tesne po bitke pri Moháči. To, ma samozrejme viedlo k boju o uhorský trón resp. občiansku vojnu, medzi sedmohradským vojvodom, spišským županom Jánom Zápoľským a rakúskym arcivojvodom a jedným z najznámejších predstaviteľov habsburskej dynastie, Ferdinandom I. Toto obdobie, nebolo sprevádzané iba bojom medzi týmito dvoma predstaviteľmi, ale rovnako tak tu bola aj obrovská hrozba, zo strany Osmanskej ríše. Do nebezpečenstva, sa tak dostala okrem vnútroštátnej oblasti aj tá zahraničná a preto, som sa rozhodol, že aj túto oblasť uvediem do seminárnej práce. Snažil som sa okrajovo spomenúť osmanské expanzie, ktoré boli namierené na uhorské územie a jej okolie. Pričom, som chcel aj poukázať na jednotlivé následky týchto výprav. Kľúčové, ale naďalej zostalo držať sa boja o uhorský trón, ktorý výrazne ovplyvnil naše dejiny, rovnako ako aj sled udalostí, ktoré nasledovali po nastolení poriadku a spečatení nástupu Habsburgovcov na uhorský trón.

ZOZNAM ZDROJOV A POUŽITÁ LITERATÚRA

BADA, Michal. *Slovenské dejiny II. 1526 - 1780*. Bratislava 2017.

BUDAJ, Marek. *Dejiny sveta od A po Z. Kompletný sprievodca svetovou históriou*. Bratislava 2013.

ĎURICA, Milan Stanislav. *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*. Bratislava 2021.

HABAJ, Michal et al. *Slovenské dejiny od úsvitu po súčasnosť*. Bratislava 2015.

HROCH, Miroslav. *Encyklopedie dějin novověku 1492 - 1815*. Praha 2005.

KÓNYA, Peter et al. *Dejiny Uhorska*. Prešov 2013.

MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír. *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava 2024.

RADY, Martyn. *Habsburgovci. Vzostup a pád svetovej veľmoci*. Bratislava 2021.

SEGEŠ, Vladimír. *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Bratislava 2015.

SEGEŠ, Vladimír et al. *Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. Bratislava 2010.

TARABČÁKOVÁ, Edita. *Dejiny Uhorska trochu inak. Demystifikácia maďarsko – tureckých vzťahov*. b. m. 2015.

Internetové zdroje:

<https://www.britannica.com/biography/Ferdinand-I-Holy-Roman-emperor>

<https://www.britannica.com/biography/Adrian-VI>

<https://www.hrady-zamky.sk/panovnici/13-ferdinand-i-habsbursky/>

<https://www.hrady-zamky.sk/panovnici/88-jan-i-zapolsky/>